

UN SOLO NOME

Sean MacBride
Elio Abad • Hubert Benoit-Milly • Gabo Ma Eusebi • Gabriel Cerro Miquel
Sergio Lasser • Michael Ludo • Mikoyan Mironov • Michel Nager
Fred Isaac Alperstein Omer • Stephen Dinkel • General El Oufi
Johannes Peter Poppe • Juan Somalo • David George Varghese • Doris Zimmerman

L'informe Mac Bride encarregat per la UNESCO ha generat tota una dinàmica que Josep Gifreu ens explica a partir del gest que suposa la retirada dels EUA de l'organisme internacional.

La UNESCO i la fi de l'hegemonia dels EUA en el control mundial de la informació

Ni la informació ni la comunicació van tenir la fortuna d'ingressar el 1946 al club privilegiat de les tres institucions socioculturals

—l'Educació, la Ciència i la Cultura— per a les quals l'Organització de les Nacions Unides creava un organisme especialitzat amb la missió de vetllar per la pau i l'entesa entre els pobles i promoure-les. En un mot, la UNESCO.

Però al cap de 40 anys, si hi ha una qüestió que posa especialment nerviosa l'administració de la superpotència més poderosa de la Terra, fins al punt d'haver anunciat l'abandó de l'organisme, aquest nus gordià es diu informació.

El pas de tots aquest anys de pau americana no ha fet modificar el llarg enunciat que identifica aquell organisme. Tanmateix, potser calia, o caldria. Ha passat molta aigua sota els ponts d'ençà que la primitiva xifra dels trenta fundadors de la UNESCO ha pasat a l'actual de 161 membres, la majoria representants del Tercer Món, és a dir de països descolonitzats i per tant amb

problemes de dependència. I la pau americana ha fet més, ha afavorit una nova expansió del capitalisme a escala mundial en què tanta importància com la lliure circulació de capitals i recursos humans o materials, adquireix cada cop més la transferència sense traves del suport del saber, del coneixement i de les pautes de conducta, o sia, de la informació en el sentit més ampli. I tampoc no és gens casual que la mateixa expansió s'hagi anat basant progressivament en les noves tecnologies de la informació i de la comunicació.

La circulació de la informació en el món era una qüestió que els ideòlegs dels EUA fins fa poc consideraven resolta, i resolta en el sentit "indiscutible" de la proclamació com a valor absolut de la llibertat total dels fluxos d'informació, doctrina abonada i consolidada ja en els primers moments de la fundació de la UNESCO pels representants de la gran premsa nord-americana. Doncs, no, el centenar llarg de membres nous de la UNESCO han anat excitant durant els últims anys aquells plàcids ideòlegs i han fet palès que no era ni una qüestió resolta, ni resolta en el sentit dels EUA, sinó que era justament la qüestió central en els plantejaments actuals de les funcions d'un organisme com la UNESCO. Aquest desplaçament del punt de gravitació de l'organisme determina tot el procés crític de trencament del consens intern, iniciat a començament de la dècada dels anys 70. A poc a poc, el poder de la informació esdevenia el centre d'interès principal per a explicar les relacions de dominació entre les nacions, i el vell principi liberal de la llibertat d'informació se supeditava als interessos del desenvolupament integral dels pobles i les seves lluites nacionals i prioritàries contra la

dependència i les seves noves plasmacions.

Una retirada estratègica

Al final, els EUA han hagut de reconèixer obertament que la seva hegemonia en el control de la mercaderia informativa mundial es troba en crisi. Que d'això en bona part en responsabilitzin la UNESCO resulta anecdòtic. Com és sabut, en una reacció molt a l'estil de l'Administració Reagan, el 29 de desembre de 1983 anunciaven oficialment el propòsit de retirar-se de la UNESCO (en el termini d'un any, segons preveuen per a aquests casos els estatuts, o sia, a partir del gener de 1985).

"Washington considera que la participació nord-americana UNESCO no respon als interessos dels Estats Units", explicà John Hughes, portaveu de la Casa Blanca, tot adduint que hi havia "síntomes de politització" i "d'hostilitat envers institucions bàsiques d'una societat lliure, especialment pel que fa a la llibertat de mercat i a la llibertat de premsa".

L'anunci oficial de la delegació EUA de retirar-se de la UNESCO no sobtà gaire ningú, perquè la irritació i el malestar de la representació de Reagan feia temps que eren ben paleses, i no estalviaven amenaces més o menys velades en aquest sentit.

El fet s'interpretà en general com una operació de càstig dels EUA contra una UNESCO "tercermundista", més aviat propensa a defensar el control que no la llibertat d'informació, etc. De fet, retirant-ne el seu suport econòmic, que és del 25%, els EUA provoquen en l'organisme una crisi de subsistència. De tota manera, això no explica gaire res o no explica el més important, perquè ni als EUA els pot importar gaire una xifra de 50 milions

de dòlars (quantitat aproximada de la seva contribució els darrers exercicis), ni tampoc la UNESCO deixaria de buscar —i trobar— per altres bandes els recursos necessaris mínims per a continuar els seus programes (només augmentant lleugerament la quota dels 160 membres restants ho tindria resolt). Per tant, l'operació EUA s'ha d'entendre i emmarcar dins d'estratègies molt més complexes en les quals tant importància poden tenir factors conjunturals com la política exterior de l'Administració Reagan, com factors més estructurals relatius a la pèrdua real de poder dels EUA en el concert internacional de veus a causa de l'aparició d'un poderós moviment internacional antiimperialista, moviment que ja ha obtingut unes primeres victòries en el crucial debat internacional sobre la comunicació.

És en aquest sentit que ara ja s'està en condicions d'afirmar que, evidentment, la UNESCO ha fet i està fent un paper polític de primer ordre en el concert mundial de veus per la independència i la transformació de les relacions de dominació nord-sud. I ho fa a partir d'una sòlida majoria que s'hi ha format entorn d'un cert protagonisme del països del Tercer Món, aliats amb l'URSS i satèl·lits, majoria que sap i vol aprofitar a fons com a plataforma política el fòrum privilegiat de la UNESCO per a la defensa, naturalment, dels seus interessos. D'alguna manera s'hi recullen els fruits del moviment dels Països no Alineats, iniciat el 1955 a la conferència de Bandung. Aquesta "politització" de la UNESCO, que els EUA interpreten com a "antidemocràtica" i "antiamericana", s'ha d'interpretar com un cert nivell de maduració de l'esmentat moviment, el qual, cap a finals de la dècada anterior, s'adonà que no podia aspirar a la implantació d'un

Nou Ordre Econòmic Mundial sense cercar alhora un Nou Ordre Internacional de la Informació.

Aquesta íntima relació dels dos projectes de transformació de les relacions de dominació internacionals aconseguí de ser estudiada per primera vegada de manera oficial i a fons per la UNESCO en ocasió de l'elaboració del famós "Informe Mac Bride".

En efecte, si bé l'"Informe Mac Bride", tal com quedà al final de la seva gestació, resultà un memoràndum sobre la problemàtica de la comunicació en el món d'avui, molt condicionat per les servituds que imposà l'esforç per un major consens possible entre els 16 membres de la comissió redactora, presidida pel polític i periodista irlandès Sean Mac Bride, cal reconèixer que l'informe ha exercit un pes enorme en el desenvolupament ulterior, no sols de la UNESCO i del debat internacional sobre la comunicació, sinó també de tot el moviment contra la dependència. L'informe significà, a més de l'afirmació d'un protagonisme creixent del Tercer Món en el debat esmentat, una presa de posició de l'organisme en l'orientació teòrica de l'anàlisi, la discussió i l'establiment de polítiques culturals i de polítiques de comunicació amb relació al desenvolupament dels pobles, que tindria àmplies conseqüències els propers anys.

Així, les orientacions fonamentals de l'"Informe Mac Bride" inspiraren i informaren les grans decisions de la UNESCO preses a principis d'aquesta dècada, com la confecció dels programes i dels pressupostos o les conferències regionals o mundials sobre polítiques culturals. Per exemple, l'última conferència mundial sobre polítiques culturals, celebrada l'estiu del 1982 a Mèxic sota el títol general de "Mondialcult-82", fou ben

significativa quant a l'assumpció de plantejaments culturals innovadors i crítics, influïts evidentment per l'esperit, si no per la mateixa lletra, de l'"Informe Mac Bride".

Però, entre les conseqüències més importants, cal destacar la discussió i l'aprovació del Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC) i el Pla a Termini Mitjà (1984-89) de la UNESCO, que la situen ja en la via d'esforços concrets vers l'establiment d'un Nou Ordre Internacional de la Informació (NOII).

El PIDC o la consolidació de l'esperit Mac Bride

El Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC) va ser aprovat en la XXI Conferència General de la UNESCO celebrada el 1980 a Belgrad, la mateixa que aprovà l'"Informe Mac Bride". De fet, el PIDC s'havia d'entendre com una conseqüència pràctica de l'esmentat informe i de tota la filosofia que havia introduït en el tractament "oficial" de la problemàtica del desequilibri de la informació en el món.

Curiosament, la iniciativa havia sorgit, almenys en part, de la delegació nord-americana, que feia dos anys s'havia mostrat disposada a contribuir-hi amb tres-cents milions de dòlars. Però la contribució no podia ser desinteressada. Ben al contrari, la delegació dels EUA havia dissenyat una estratègia nova a partir del 1978, quan s'adonaren que la institució adoptaria resolucions favorables a l'establiment d'un Nou Ordre Internacional de la Informació, tal com anaven demanant feia anys els Països no Alineats.

Convé recordar que fou justament a la XIX Conferència General de la UNESCO reunida el 1976 a Nairobi on es plantejà per primer cop una confrontació a fons sobre la

circulació de la informació en el món. En aquella ocasió, el consens es féu impossible i, davant l'amenaça de la delegació dels EUA de retirar-se de l'organisme, s'"aparcà" el tema per a la pròxima Conferència General i s'encarregà un "informe general" sobre la informació i la comunicació en el món actual, que es convertiria en els anys següents en el famós "Informe Mac Bride".

En aquesta lluita pel control de la UNESCO com a principal fòrum internacional del debat polític i ideològic sobre la comunicació i la cultura, la XX Conferència General, celebrada a París el 1978, es pot considerar crucial. Allí s'aprovà finalment —i per aclamació unànime, cosa que ja indica el canvi de tàctica adoptada pels EUA i els seus aliats— la "Declaració sobre els principis fonamentals relatius a la contribució dels mitjans d'informació al reforçament de la pau i de la comprensió internacional, a la proclamació dels drets de l'home i a la lluita contra el racisme, l'apartheid i la incitació a la guerra". Els continguts d'aquesta declaració, una mica retallats respecte a la proposta de Nairobi, de dos anys enrera, significaven una presa de posició favorable a NOII per part de la UNESCO, postura que poc després, a finals d'any, adoptaria també solemnement l'Assemblea General de les Nacions Unides. L'ONU creà llavors un Comitè especial per a la informació, integrat per 66 Estats, amb l'objectiu d'encoratjar l'aplicació d'un Nou Ordre Internacional de la Informació. Per tot això cal subratllar la importància d'aquella data: perquè d'una banda legitimà la lluita política per un nou ordre de la informació (per exemple, el 1979, la 6ª cimera de caps d'Estat dels Països no Alineats ratificà a l'Havana que aquesta lluita era part integrant del combat per unes noves relacions

internacionals) i, per l'altra, introduí plantejaments teòrics i d'investigació molt més orientats cap a aquesta àrea d'interès (el cas més significatiu seria el mateix "Informe Mac Bride", que llavors s'estava realitzant).

La tàctica adoptada el 1978 per la delegació dels EUA fou la de, no sols sumar-se a la iniciativa de promoure un Nou Ordre Internacional de la Informació, sinó d'apropiar-se-la, o almenys de controlar-la de prop. En efecte, sota la direcció de John Reinhardt, fins llavors director de la International Communication Agency (ICA, successora de la USIA, l'agència d'informació i de propaganda més poderosa, i menys coneguda, dels EUA), la delegació nord-americana a la UNESCO dissenyà una estratègia que girava entorn d'una fórmula que permetés als EUA el control de l'estratègia general de la UNESCO respecte a la promoció del NOII. I la fórmula era canalitzar tota aquesta acció a través d'una entitat internacional de nova creació, amb participació d'organitzacions públiques i privades, i que es dediqués bàsicament a l'"ajut" als països en desenvolupament i a la transferència de tecnologia. Aquesta proposta s'explicità el 1979 a Washington en una reunió d'experts però fou rebutjada, i es va decidir d'utilitzar sempre el marc d'acció de la mateixa UNESCO. Aquesta opció seria ratificada el 1980 a París en una conferència intergovernamental de la UNESCO en què s'aprovaren les recomanacions sobre el PIDC, que després seria aprovat definitivament a Belgrad per la Conferència General. A partir de Belgrad, doncs, i coincidint no pas per casualitat amb l'arribada de Ronald Reagan a la Casa Blanca, la postura dels EUA davant el PIDC, i en general davant la UNESCO, s'endurí progressivament fins a ser obertament hostil.

Així, el PIDC nasqué ja amb un peu coix, no tant per l'hostilitat dels EUA i dels seus aliats més pròxims com la Gran Bretanya, sinó per la manca de recursos econòmics que això imposava. En el desenvolupament d'aquest programa, la migradesa de recursos ha estat una constant: al principi, la UNESCO hi destinà d'entrada 1.750.000 dòlars del propi pressupost, als quals se sumaren després aportacions voluntàries d'alguns Estats membres tant en forma financera com a través d'equipaments, bosses d'estudis, etc.; tanmateix, al llarg del 1981 i del 1982 les quantitats recollides per al PIDC no ultrapassaren els quatre milions de dòlars.

Lògicament, ni el plantejament del Programa ni els objectius prioritaris que s'hi marcaren, podien interessar gaire els representants dels EUA, en general, i de l'Administració Reagan, en concret. Des d'un punt de vista teòric, el PIDC significà un canvi important d'orientació en els plantejaments anteriors relatius al rol de la informació/comunicació en el desenvolupament dels pobles, i així s'abandonà la posició "tradicional" a la UNESCO de considerar el desenvolupament dels països rics, i es posà un èmfasi especial en la necessitat que siguin els mateixos països en vies de desenvolupament que emprenguin la creació i la promoció, sota control propi, dels mitjans de comunicació i de les condicions més favorables per a la seva afirmació i desenvolupament. I des d'un punt de vista polític, el PIDC significà una petita, però clara victòria de les tesis defensades pels països del "tercer món", aliats aquí amb l'URSS, i per tant la plena emergència a dintre d'un organisme internacional com la UNESCO —i també, com hem vist, amb clares ressonàncies a les Nacions Unides— del moviment dels no Alineats.

En acabar el 1983, el PIDC havia endegat una trentena de projectes arreu del món, especialment en regions i països del Tercer Món. Els projectes eren de caràcter regional, interregional i nacional, i abraçaven una gamma molt vasta de realitzacions, des del desplegament d'agències de notícies interregionals (el cas de l'Agència Panafricana, PANA) o de bancs d'imatges (com el Banc Regional de Pel·lícules i Programes de Televisió per a Àsia i el Pacífic), fins a projectes de desenvolupament de la comunicació molt específic per a determinats països i situacions (per exemple, desplegament de la premsa al Gabon, de la radiodifusió al Carib, de l'agència de notícies a Tunísia, al Senegal, a Tanzània, etc.). Tot i la seva precarietat, doncs, aquest Programa ha esdevingut ambiciós sobretot pel principi que intenta d'establir en el camp de la circulació de la comunicació, principi de cooperació internacional i no de simple transferència, que en definitiva equival a dependència, i de cooperació sobretot entre i a partir dels mateixos països pobres.

La contraofensiva de Talloires

Les línies mestres de desenvolupament del PIDC foren establertes en una primera reunió a París, el juny del 1981, del Consell Intergovernamental del PIDC, integrat per 35 Estats membres, elegits en l'anterior Conferència General de Belgrad. Allí es donà la primera i més decisiva batalla sobre el futur del Programa. Molts dels representants hi feren constar públicament la seva satisfacció per la creació del PIDC, que no dubtaren de qualificar com un esdeveniment històric i una fita important tant en la història de la UNESCO com en el diàleg nord-sud, base imprescindible

per a l'establiment d'un Nou Ordre Internacional de la Informació i la Comunicació. La majoria d'intervencions insistiren també en la necessitat de formular polítiques nacionals de comunicació, per tal d'ajudar a determinar estratègies de comunicació específiques i a crear les infraestructures necessàries. En aquest sentit, convé recordar que si bé el PIDC era llavors un programa nou, ja tenia al darrera una notable experiència acumulada per la UNESCO en la dècada anterior, especialment en l'anàlisi, la discussió i la formulació de recomanacions en matèries de polítiques de comunicació, adoptades en les conferències intergovernamentals per a Amèrica Llatina i el Carib (1976), Àsia i Oceania (1979) i Àfrica (1980).

I de manera similar a l'enorme campanya desplegada pels propietaris dels grans mitjans de comunicació d'Amèrica Llatina contra la primera conferència sobre Polítiques Nacionals de Comunicació de San José de Costa Rica el 1976, també el 1981 els empresaris occidentals de la gran premsa organitzen una àmplia campanya contra els "perills" de la filosofia latent en el PIDC i l'orientació general de la UNESCO. Aquesta campanya, orquestrada des dels EUA, té la seva culminació un mes abans de la primera reunió per a l'endegament del PIDC, amb la reunió de setenta empresaris a la població dels Alps francesos, Talloires, del 15 al 17 de maig del 1981. Sota l'eslògan significatiu de "Venus de la Llibertat", allí s'aprovà la ja coneguda com a "Declaració de Talloires" la qual ve a representar la quintaessència del vell liberalisme en matèria d'informació i, més important, una nova formulació legitimadora del principi del flux lliure de la informació segons la concepció tradicional nord-

americana.

La "Declaració de Talloires" aglutinarà des d'aleshores totes les posicions i campanyes contràries a la implantació d'un nou ordre informatiu, i per tant a l'orientació general de la UNESCO. La bandera de la llibertat de premsa servirà per atacar subreptíciament o descaradament els esforços per aconseguir unes noves condicions polítiques, econòmiques i socioculturals, en la producció i circulació de la informació. Els grans diaris occidentals faran generalment causa comuna en el tractament de la "informació" sobre la UNESCO i les seves activitats, de vegades silenciament documents o decisions de gran interès (en part és el cas de tot el debat general per l'"Informe Mac Bride"), de vegades reduint la complexa problemàtica de la comunicació en el món a uns aspectes més o menys marginals (per exemple, la qüestió del "carnet" del periodista) o fins i tot desqualificant simplement les recomanacions i les accions de la UNESCO amb epítets com "antidemocràtiques" o "dictatorials", i denigrant la tasca del seu director general, el senegalès Mathar M'Bow.

Malgrat les pressions d'aquesta campanya, dirigida expressament a minar l'orientació que ja semblava "irreversible" en la primera reunió de juny per al desplegament del PIDC a París, en aquesta reunió i en les següents es va anar imposant una correlació de forces totalment desfavorable als EUA i als seus aliats. La delegació nord-americana va establir com a qüestió irrenunciable el suport del Programa al flux lliure de la informació, però la gran majoria de representants, sobretot del Tercer Món, no ho admeté perquè a parer seu aquell principi afavoria de fet les formes del neocolonialisme, sobretot a través de la transferència de

tecnologia i la circulació impune de la informació, de la publicitat i dels programes educatius i d'entreteniment.

Un pla ambiciós a termini mitjà

Una altra gran fita assolida per la UNESCO en el marc de les orientacions fonamentals recollides i simbolitzades per l'esperit Mac Bride ha estat l'aprovació i l'endegament del Pla a Termini Mitjà (1984-1989), vigent actualment. El Pla va ser aprovat definitivament en una conferència general extraordinària celebrada a aquest efecte a París els mesos de novembre i desembre del 1982, i defineix les prioritats d'actuació de l'organisme durant aquesta etapa, tot fixant cinc grans "missions" o objectius generals, que es concreten en 14 grans programes d'intervenció i de realització.

Els debats sobre aquest Pla no foren tan virulents com es podia esperar d'entrada. I possiblement, perquè ja s'havia "perdut" (o "guanyat") la batalla del PIDC, i perquè el text del Pla resultava prou ambigu per tranquil·litzar, si no acontentar, el sector minoritari (pro-occidental). De fet, el Pla pressuposa que s'admet implícitament la situació de "desequilibri" internacional en la circulació de la informació i dels béns culturals en general. Però el que no precisa massa són les formes i les fórmules d'acció contra aquesta situació estructural. Això dependrà molt més de les decisions dels òrgans executius que no pas del text del Pla, i és aquí on els EUA no poden veure impassibles, per més "demòcrates" que es considerin, com van perdent sistemàticament les votacions.

De tota manera, si el Pla en general fou discutit sense estridències, dels 14 grans programes el tercer desvetllà

polèmica especial. El tercer replantejava, lògicament, el punt coent del debat sobre la comunicació, sota el títol incolor de "La comunicació al servei dels homes".

Perquè hom s'adoni de com aquest tercer gran programa assumeix una bona part dels plantejaments nous a la UNESCO, en presentem per acabar un breu resum. Aquest gran programa es divideix en tres parts ben diferenciades: la primera ("Estudis sobre la comunicació") planteja la necessitat d'una investigació continuada, a causa de la ràpida evolució de les tecnologies, sobre els aspectes socioculturals, econòmics, jurídics i prospectius de la comunicació; en la segona ("Llibertat i equilibri de la informació") s'intenta delimitar el principi de la lliure circulació amb el d'una "difusió més àmplia i equilibrada", i amb aquest fi s'estableixen tres programes d'acció; i la tercera ("Desenvolupament de la comunicació"), possiblement la més agosarada, presenta set programes d'acció amb vista a potenciar especialment en els països en vies de desenvolupament, les seves "capacitats endògenes", la seva "autosuficiència per reduir i igualar progressivament les diferències" que subsisteixen en aquest terreny; d'aquesta manera, com s'hi reconeix explícitament, aquest gran programa està destinat a constituir el marc conceptual que permetrà d'aprofundir les bases i d'investigar els principis per a la instauració progressiva d'un Nou Ordre Mundial de la Informació i Comunicació "capaç d'assegurar a tothom —individus, grups i nacions— l'exercici d'una comunicació lliure, recíproca i equilibrada".

Josep Gifreu,

periodista i professor de la Facultat de Ciències de la Informació.

Selecció bibliogràfica

- Mac BRIDE (dir.), *Voces múltiples, un solo mundo*, ("Informe Mac Bride"), México-Madrid, FCE, 1981.
- REYES MATTA, F.- SOMAVIA, J. (Eds.), *La información en el nuevo orden internacional*, México, ILET/Nueva Imagen, 1977.
- RICHERI, G., *El universo telemático*, Barcelona, Mitre, 1984.
- PORTALES, D. i alt., *Comunicación transnacional, conflicto político y cultural*, Lima, DESCO-ILET, 1982.
- RIGHTER, R., *El control de la información*, Madrid, Pirámide, 1982.
- SCHILLER, H. I., *El poder informático*, México-Barcelona, Gili, 1983.
- SELSER, G.- RONCAGLIOLO, R., *Trampas de la información y neocolonialismo*, México, ILET, 1979.
- AEDE, n.º 5, juliol 1981 (Madrid).
- El Correu de la Unesco*, n.º 57, febrer 1983 (París).